

480 Ft (MME-tagoknak térítésmentes)

MADÁRTÁVLAT



Madártani és természetvédelmi folyóirat

XIII. évf. 5. szám – 2006/5.



Rudolf trónörökös, az ornitológus • Szállnak a darvak • Papagájok Budapesten

MADÁR HATÁROZÓ

BAGLYOK I.

Madárhatórózónk következő részeiben a hazai bagolyfajokat vesszük sorra.



Macskabagoly (ad.)



Macskabagoly röpképe

A **macskabagoly** (*Strix aluco*) az egyik leggyakoribb bagolyfajunk, az ország egész területén elterjedt, lakott települések parkjaiban, házak körül (sőt házakban) is megtalálható. Jelenlétét legtöbbször a filmek éjszakai jeleneteiből jól ismert többtagú füttyével árulja el. A nappal általában a lombok között rejtőzve, letört ág helyén kialakult odúban tölti. Gyakran telepszik meg mesterséges odúban is. Kétféle színváltozata, a szürke és vörhenyes között rengeteg átmenet fordul elő.

Feje és fekete szeme egyaránt nagy. Fejtetején nagyon jellegzetes a két világos csík, amelyek sötét foltot fognak közre, valamint kívülről is egy-egy sötétebb folt kíséri őket. Alsótétén erőteljes hosszanti sávozás, valamint jól látható, de halvány keresztcsávok találhatók. Farka rövid.



Macskabagoly (fióka)

A két faj pelyhes fiókája nagyon hasonlít; az urálie nagyobb, de ez csak közvetlenül összevetve egyértelmű. A fiatal macskabagoly szeme nagyobb, csőre – hasonlóan az öregekéhez – szürkés vagy piszkossárga (az urálie sárga).

Uráli bagoly röpképe

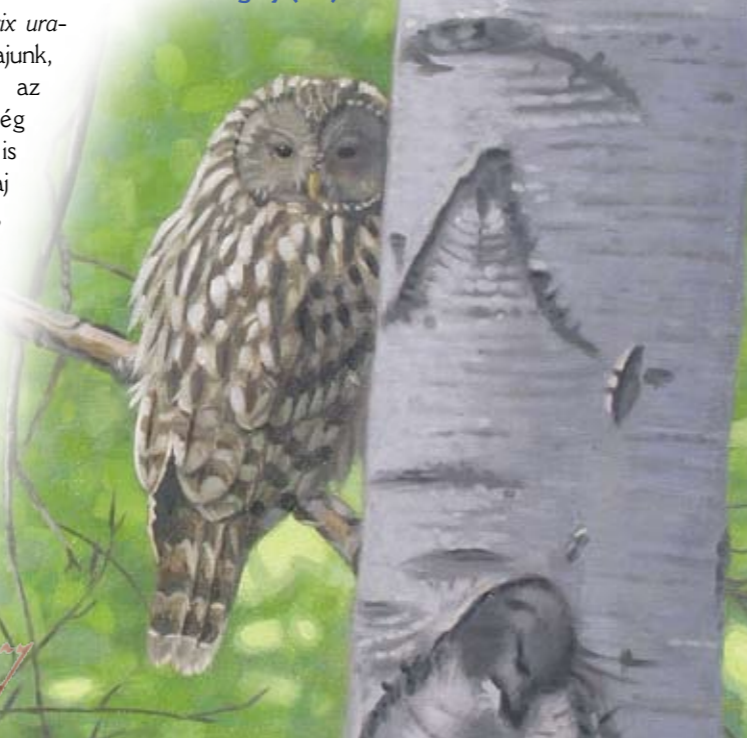


Uráli bagoly (fióka)

Az **uráli bagoly** (*Strix uralensis*) jóval ritkább fajunk, és szinte kizárólag az Északi-középhegység erdeiben fordul elő (ott is elsősorban a bükkösöket kedveli). E faj jelenlétét is sokszor a hangja árulja el, ami mélyebb, mint a macskabagolyé (tipikus huhogás).

Ez a faj jóval aktívabb nappal, mint kisebb termetű rokona; nem szokott odvakba bújni (bár legtöbbször abban, vagy elhagyott ragadozómadár-fészkekben költ). Mintegy 30-40%-kal nagyobb a macskabagolynál; farka jóval hosszabb, és feltűnően keresztcsávzott (ez röptében igen feltűnő). Ennek a fajnak is több színváltozata van (az észak-európaiak a legvilágosabbak), de általában világosabb a macskabagolynál. Alsó oldalán a hosszanti csíkok mellett nincs keresztcsávok. Szeme szintén fekete, de elég kicsi. Csőre feltűnően citromsárga (a macskabagolyé piszkossárga). Fejtetején nincsenek sötét és világos sávok.

Uráli bagoly (ad.)



Grafika: Kókay Szabolcs - www.kokay.hu



Kiadja a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME) kiemelten közhasznú társadalmi szervezet

A természet szolgálatában

1121 Budapest, Költő utca 21.
Tel: 275-62-47
Fax: 275-62-67
www.mme.hu

Főszerkesztő: **Ujhelyi Péter**

Munkatársak:

Bagyura János Ragadozóvédelem
Drexler Szilárd MME-hírek
Fatér Imre Tűzokvédelem
Hadari Tibor Faunisztika
Horváth Zolt Természetvédelem
Karcsa Zolt Vonuláskutatás
Kovács András Natura2000
Lovászi Péter Gólyavédelem
Magyar Gábor Általános madártan
Nagy Károly Monitoring
Péchy Tamás Rákospipera-védelem
Szabó Balázs Fontos Madárelőhelyek
Szép Tibor Általános madártan
Vándor Barbara Környezeti nevelés
Varga Gábor Web-hírek

Tudományos tanácsadók:

Aradi Csaba (Hortobágyi Nemzeti Park, ny. ig.)
Csányi Vilmos (akadémikus, ELTE Etológiai Tanszék, ny. tszvez.)
Csorba Gábor (Magyar Természettudományi Múzeum Állattára)
Csörgő Tibor (ELTE Állatszervezettani Tanszék)
Fekete Gábor (akadémikus, MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézet)
Kordos László (MÁFI Országos Földtani Múzeuma)
Láng István (akadémikus, MTA elnöki tanácsadó)
Molnár V. Attila (Debreceni Egyetem, Növénytan Tanszék)
Papp László (akadémikus, MTA-MTM Állatökológiai Kutatócsoport)
Somogyi Péter (akadémikus, Anatomical Neuropharmacology Unit, University of Oxford)

Fotográfiai tanácsadók:

J. Artyuhin • Bécsy László • Berta Béla
• Forrány Csaba • Kalotás Zolt
• Kármán Balázs • Máté Bence • Novák László
• Streit Béla • Suhayda László • Vizúr János

Grafikusok: **Kókay Szabolcs, Matyikó Tibor**

Tipográfia: **Gór András**
Tördelés, nyomdai előkészítés: **Kitaibel Bt.**
Szerkesztőségi titkár: **Bányai Lászlóné**
Terjesztés: **Harangi István**

Alapító főszerkesztő: **Schmidt Egon**
Felelős kiadó: **Halmos Gergő** az MME igazgatója

Nyomás és kötés: **Korrekt Nyomdaipari Kft.**
Felelős vezető: **Barkó Imre** ügyvezető igazgató

ISSN 1217-7156

Támogatónk:



A címlapon: **Nyári lúd – Kalotás Zolt** felvétele

Címlapterv: **U.P.**

Kéziratokkal és lapszerkesztéssel kapcsolatos információk:
www.madartavlat.hu

Itt van az ősz

Az ősz kiváló időszak a madármegfigyelésre. Nem véletlen, hogy ilyenkor kerülnek megrendezésre az immár hagyományossá vált Nemzetközi Madármegfigyelő Napok. Az MME szervezésében idén 204 helyszínen kísérhették figyelemmel az érdeklődők a madarakat, s ami külön büszkeséggel tölthet el minket, hogy ezzel a nemzetközi versenyben a hazai megfigyelők az első helyezést érték el. Egyesületünk nemzetközi ismertségét és megbecsülését jelzi, hogy az MME munkatársait egyre gyakrabban hívják tanácsadónak külföldi fajvédelmi programokhoz is. A *Madártávlat* mostani számában beszámolunk ezekről az expedíciókról, amelyek során kollégáink Oroszországban és Ukrajnában járultak hozzá tapasztalataikkal a tűzok és a parlagi sas védelméhez. A magyar madártan a régebbi időkben is elismert volt a határokon túl, ennek is volt köszönhető annak idején, hogy 1981-ben a II. Nemzetközi Madártani Kongresszus helyszínéül Budapestet választották a kor madaraszai. A jeles esemény előkészítésében fontos szerepet játszott a magyar ornitológusokkal baráti kapcsolatokat ápoló Rudolf trónörökös; az ő személyének állítunk emléket lapunk hasábjain egy írással. Annak idején a hazánkba látogató külföldieket lenyűgözte madárvilágunk gazdagsága, de ma sincs okunk szegyenkezni, hiszen orniszunk napjainkban is kiállja a nemzetközi összehasonlítást. Ez azonban kötelezettséget is jelent. Kötelességünk megővni a természeti értékeinket, s ugyanakkor minél szélesebb körben ismertté tenni azokat. Ha igazi társadalmi háttérrel akarunk támogatást szerezni természetvédelmi programjainkhoz, akkor be kell mutatnunk a nagyközönségnek, hogy mit érdemes védeni a Kárpát-medencében. Jól tudták ezt száz évvel ezelőtt Herman Ottóék is, és ez tette lehetővé, hogy annak idején – politikai támogatást is megnyerve – úttörő módon létrehozhatták Magyarországon a madártan tudományos intézményét, az Ornithológiai Központot, a későbbi Madártani Intézetet, amelynek máig megmaradt könyvtárát a jövőnek megőrizni szintén közös felelősségünk. A természetvédelmi ismeretterjesztéshez járulnak hozzá például az őszi madármegfigyelő programok. A darucapatok vagy a vadlúdseregek megfigyelése olyan élményt jelenthet minden ember számára, amely nagyban elősegítheti a környezettudatos gondolkodást. Minél több embernek mutatjuk meg az ilyen természeti csodákat, annál több embert nyerünk meg természetbarátnak.

A *Madártávlat* aktuális száma immár letölthető a világhálóról (www.madartavlat.hu) pdf-formátumban; ezzel segíteni szeretnénk, hogy minél többen megismerkedhessenek az MME munkájával, s minél többen váljanak egyesületünk és madaraink barátáivá. Kérjük tagtársainkat, értesítsék erről a lehetőségről számítógéppel rendelkező ismerőseiket, hogy a jövőben őket is olvasóink között köszönthessük.

Madárbaráti üdvözléssel:

Ujhelyi Péter

A tartalomról

AZ MME TŰZOKKUTATÓI
OROSZORSZÁGBAN



4

6 RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS,
AZ ORNITOLÓGUS

12

SZÁLLNAK A DARVAK...

106 KISVIPERA

18

22 SASVÉDELMI EXPEDÍCIÓ
UKRAJNÁBAN

20

BARÁTPAPAGAJ

A GYEPÜRÓZSA

24



Az MME tűzokkutatói Oroszországban

Veszélyeztetette az oroszországi tűzokállományt az Angliába menő tűzokcsibe export? – többek között erre keresték a választ az MME tűzokvédelmi szakemberei, akik a BirdLife International felkérésre utaztak Szaratovba, hogy megvizsgálják, és tapasztalataikkal segítség az oroszországi tűzokvédelmi munkát.

Szaratov környéke a világ második leggazdagabb tűzokélőhelye, a becslések szerint körülbelül 6000–7000 tűzokkal. A madarak az ugaron, parlagon hagyott földeken, gabonavetéseken, és gyepekben fészkelnek, így elsősorban az ugarművelés, és a parlagfeltörés, valamint az ezeket követő munkák veszélyeztetik a fészkelőket.

FÉSZKEKMENTÉS

Azokból a fészkekből, amelyeket még idejében megtalálnak, kivesszük a tojásokat, és a brit támogatásból kifejlesztett diakovkai tűzokvédelmi központba szállítják. A keltetőgépben kelt csibék innen az angliai Salisburybe kerülnek, ahol a brit természetvédők megpróbálják újjáéleszteni az 1832-ben kihalt szigetországi tűzokpopulációt.

Az erőgépek elől megmentett csibék száma a teljes állományhoz képest elenyésző, néhány tucat csupán. Az, hogy ezeket nem a helyszínen engedik szabadon, nemigen befolyásolja az ottani populációt. Mivel a mentett madarak visszatelepítésének Szaratovban még nincsenek meg a szakmai feltételei, jelenleg a csibék legjobb „hasznosítása” az angliai visszatelepítési program.

VÉDELMI MÓDSZEREK

Az eltelt másfél évtized alatt, amióta az MME fajvédelmi program keretében foglalkozik a tűzok megőrzésével, a hazai szakemberek számos olyan módszert és eljárást fejlesztettek ki, amelyek külföldön is jól használhatók. Itthon fontos része a tűzokvédelmi munkának, hogy a természetvédelmi szakemberek jó kapcsolatot építsenek ki a gazdálkodókkal, tájékoztassák, és rávegyék őket az együttműködésre. A gazdák ugyanis sokat tehetnek a faj megmentésért már csupán azzal is, ha értesítik a természetvédelmi szakembereket, amikor fészket találnak, vagy védőzónát hagynak körülötte aratáskor, tárcsázáskor. Bár ez utóbbi, Oroszországban kicsit nehézkes, mert a hatalmas táblákon, a mieinkhez képest óriási erőgépekkel, sokkal szélesebb tárcsákkal, boronákkal

Diakovkai keltető-, nevelő- és kutatóállomás



dolgoznak, amelyekkel nem lehet gyorsan fordulni, és nemigen tudnak körbemanőverezni egy fészket.

MOBILTELEFON A TRAKTOROSOKNAK

Szaratovban, a hazánkban már klasszikusnak számító fészkekmentő eljárásokat, mint amilyen a védőzóna meghagyása, a fészkelőket álcázása, vagy a valódi tojás-

A tűzokfészkek zöme a tavaszi talajelőkészítési munkák során kerül elő



A főút mellett óriásplakát jelzi a tűzokos régió határát



Szaratovi tűzokélőhely

A táblaméretek errefelé óriásiak, szerencsésebb azokat négyzetkilométerekben megadni, mintsem hektárban. Ezeknek a hatalmas területeknek a művelése jelentős időráfordítást igényel. Egy munkaművelet napokig eltarthat, ilyenkor a gépek be sem mennek a telephelyekre. Az erőgépek és a művelésszükszerek jelentősen amortizáltak, idősök, igen változó műszaki állapotúak. A szántóföldi növénytermesztés szerkezetében az őszi és tavaszi kalászosok, valamint a kukorica és a napraforgó a meghatározó kultúrák. A nyári és őszi betakarítást követően a táblákat a következő tavaszig tarlón hagyják, ugarolják, de hatalmas területeken található több éves ugarok, parlagterületek is. A kemizálás napjainkban már nem meghatározó. A területek mozaikos tájszerkezete, a tűzokon kívül jelentős reznék-, daru-, pártásdaru- és hamvasréthéja-populációnak is fészkelőhelyet biztosít. A területeken való mozgás alapvetően a tavaszi talajelőkészítésre, vetésre illetve betakarításra korlátozódik, így a határokon az emberi tevékenység okozta zavarás nem jelentős; ezért lehetséges, hogy utunk során az agrárkörnyezetben farkassal is találkozhattunk. A legeltetési állattartás (alapvetően szarvasmarha) inkább a települések, falvak környékére korlátozódik. Csordák láthatóak a településtől több kilométeres távolságban is, de a meghatározó ágazat a szántóföldi növénytermesztés.

sok fatojásra való kicserélése, korábban nem alkalmazták.

Idén azonban a tűzokok egyik legjelentősebb fészkelőhelyén már mobiltelefonokat osztottak ki a traktorosoknak, hogy mielőbb bejelenthessék, ha a munkálatok során fészket találtak.

A munkagépeket itt is előszeretettel követik a vetési- és dolmányos varjak, valamint más fészkekrabók, ezért az MME szakemberei külön felhívták orosz kollégáik figyelmét arra, hogy a fészkek álcázásával – ez csupán annyi, hogy fél marék fűvet dobnak a tojásokra – jelentősen csökkenthetik az általuk okozott veszteséget.

A szaratovi tűzokállomány a többi Európában élő tűzoktól eltérően vonuló. Szaratov környékén ősszel csapatokba állnak, és nyugat–dél-nyugat felé, a Krím félszigetre vonulnak.

A reznék is megtalálja itt életfeltételeit



Az MME és a LIFE Tűzokvédelmi Program munkatársai ősszel utaznak újra Szaratovba, hogy segítsenek a védelmi program alapját képező állományfelmérésben.

A kutatóállomás környékén hatalmas ürgekolónia tanyázott



A terepen a farkas nyomát is megtaláltuk



A TŰZOK NAGY-BRITANNIÁBAN

A tűzok 1832-ben pusztult ki a szigetországból, akkoriban főleg a trófea vadászat okozta vesztét. A brit Great Bustard Group (GBG) 2003-ban indította el tűzok-visszatelepítési programját, amelynek keretében Oroszországból hozott tűzokcsibék segítségével próbálják újra meghonosítani a fajt az angliai Salisbury síkon. Tavaly 33 madarat engedtek szabadon a területen.

Fatér Imre – Motkó Béla – Székely Tamás

Ilyen típusú, Angliából hozott gépekkel keltetik a mentett tojásokat



A gondozó etetés előtt ebbe az „ürruhába” bújik



A „téves emberi imprinting” elkerülése miatt a tűzokcsibéket a kezdetektől fogva múmamával etetik



© MOTKÓ BELA ÉS FATÉR IMRE FELVÉTELEI

RUDOLF trónörökös, az ornitológus

Óriási várakozás előzte meg Frank Wildhorn és Jack Murphy Rudolf című musicaljének világpremierjét a Fővárosi Operettszínházban. A darab kapcsán ismét a figyelem középpontjába került a tragikus sorsú trónörökös, Rudolf főherceg, de legfőképpen végzetes szerelme a fiatal Vetsera Mária bárónővel. 1890. január 30-án elkövetett – a hivatalos változat szerint – együttes öngyilkosságuk részleteit mind a mai napig számos titok és legenda övezi. Rudolf politikai nézeteiről, apjával való rossz viszonyáról, házasságáról, szerelmeiről és halálának körülményeiről a musical kapcsán az utóbbi időben nagyon sokat lehetett olvasni, de talán kevesen tudják, hogy a szenvedélyes vadász hírében álló főherceg ornitológusként is ismert volt.

Rudolf 1858 augusztusában született Laxenburgban. Már kisgyermek korában nagyon kedves fiú volt. Anyja – Erzsébet királyné – természetét és tehetségét örökölte, élénk szellemű, kielégíthetetlen tudásszomjjal rendelkező ifjú volt. Szépen rajzolt és festett, amint azt egy 1870-ben általa festett lappantyúkép is bizonyítja. Szigorú katonai nevelése viszont csődöt mondott, így a beteges, de rendkívül érzékeny és intelligens trónörökös anyjának követelésére 1865-től liberális tanárok nevelték, tanították. Nevelésének liberális alapelveihez Rudolf egész életében hű maradt, a liberalizmust és a demokráciát magasabb rendűnek tartotta a monarchiánál, amiért apjával és az udvarral is súlyos konfliktusba keveredett. A polgárságot tekintette a modern állam alapjának, elutasította az arisztokrácia és az egyház elsőbbségét, ezért apja – Ferenc József császár – tehetséges és becsvágyó fiának nem adott politikai feladatokat, sőt információkat sem. A főherceg sokoldalúan művelt, rendkívül olvasott ember volt, tele ötletekkel. Szakadatlanul társadalmi, politikai, irodalmi és tudományos tervekkel foglalkozott. A kiegyezés után (1867-től) mint a magyar trón várományosának magyar tanárai is voltak. Rudolf szívesen foglalkozott tudományokkal, főleg néprajzzal és természettudományokkal, a császár viszont nem nézte jó szemmel

fia tudományokkal kapcsolatos lelkeseését, sőt egyenesen eltiltotta a természettudományi tanulmányoktól, mert azokat uralkodóhoz méltatlannak tartotta. A császár tiltása nem tántorította el Rudolfot a természettudományoktól, 17 évesen így ír egyik tanítójának, dr. Krist Józsefnek: „... mindig köszönettel tartozom önnek, mert ön volt az első a ki bevezetett a természet ismeretébe s olyan tudomány iránt ébresztett bennem szeretetet és kedvet, mely nemcsak nemesít és felvilágosít, hanem ösztönt és állandó foglalkozást ad a szabad természetben és a könyvekben, a természet megfigyelésével örömet szerez és a természet szeretetére tanít, a mi igen nagy kincs. Annyi mindenféle tanulmányaim között mindig a természettudományokban találtam megnyugvást és üdülést és fogok is bennök találni egész életemben...”

A trónörökös eleinte kissé nehézkesen, később viszont már tökéletesen beszélt magyarul. Karizmatikus egyénisége nagy hatást gyakorolt a népre. A felvilágosult szellemű, a magyar nemzetet megértő – a magyar nép ajkán csak Rezső királyfiként emlegetett – Rudolfot kedvelték a magyarok, trónra lépésétől az ország felvirágoztatását várták. Rudolf szintén szerette Magyarországot, első dunai útján így ír a Duna melletti falvokról: „... e helységek mind a magyar helységek jellemvonását viselik magukon: messzeterjedő

ház-sorok, széles, lóitatókkal végig rakott utcák, szalmafedelű alacsony házak, karcsú gémes kútak, zöldes kertek, melyek egyes növénypéldányokkal kifutnak a homokra, szakadatlan kutyaugatás, a nyájak kolompjainak hangja és a pásztorok törölmetszett kurjantásai alakítják a képet, a melyet a vándor talál, a meddig szent István koronájának területe csak ér; van ebben valami egyéni jellemvonás, valami hamisítatlan típus, a mi hatalmasan vonz mindenkit, a ki e vidéken hosszabb ideig élt és az idegen országban, az egy kaptára vont, típus nélküli nyugaton, ellenállhatatlan honvágyat fakaszt lelkében.” Mohács mellett elhajózva a magyar történelem szomorú napjai sem hagyták hidegen: „Mohács kiterjedésére nézve elég nagy város, jellemére nézve pedig igazi magyar falu. [...] Minden magyar, a ki a Dunán erre utazik, bánatosan tekint Mohács vértáza mocsaraira, melyekben királyával együtt annyi derék magyar lelte hősi halálát.”

Mint már ezekből az idézetekből is látható, Rudolf egészen kiváló stílusban írt. Írásairól Paszlavszky József a *Természettudományi Közöny* 1889. márciusi számában, a *Rudolf trónörökös emlékezete* című cikkében a következőket írja: „A mit látott, tapasztalt, átélt, azt nemcsak szabatosan, de vonzón, bizonyos bájjal tudta megírni; leírásai keresetlen egyszerűségökkel, hamisítatlan őszinteségök-

kel valóban megragadók; van bennök élet, mely melegít, erő, mely lelkesít s bizonyos kedves zománc árad el rajtok, mely egyéniségének tükröző fénye; néhol ki-kicsillan belőlök az ifjúkor vidámsága, olykor hamiskás szelleme, a mi az olvasót tökéletesen megnyeri és lebilincseli. A természetbúvár és a vadász szenvedélye ott nyilvánul legélesebben, a hol a sasokra való vadászatot írja le.” A Duna magyarországi szakaszán tett vadászkirándulását *Fünfzehn Tage auf der Donau* című, először 1879-ben megjelent könyvében írja le, mely magyarul *Tizenöt nap a Dunán* címmel jelent meg 1890-ben Paszlavszky József fordításában. 1881-ben jelent meg *Eine Orientreise* című könyve, melyet 1883-ban Brankovics György fordításában magyarul is kiadtak *Utazás a Keleten* címmel. Kisebb irodalmi munkái, írásai különféle vadász- és szaklapokban jelentek meg elszórva. H. W. Künast, a főherceg könyvkereskedője, 1887-ben szedte össze és adta ki őket a *Jagden und Beobachtungen von Kronprinz Erzherzog Rudolf* című kötetben. 1886-ban Rudolf indította meg (Jókai Mórral közösen) a több mint húsz kötetből álló *Az Osztrák–Magyar Monarchia* írásban és képből álló földrajzi és néprajzi munkát, amely párhuzamosan jelent meg német és magyar nyelven. Haláláig ő volt a sorozat szerkesztőbizottságának elnöke, védnöksége alatt életében 90 füzet (amelyeket aztán kötetekbe lehetett rendezni) jelent meg. E kötetekben Rudolftól származó írások is voltak, az előszón kívül például a Bécsi-erdő és a Duna ligeterdeinek leírása is tőle származik. Jókai szerint magyar nyelvű írásait mindig maga fogalmazta, és soha nem kellett javítani rajtuk.

A trónörökös szenvedélyes vadász hírében állott, de nem volt biztos kezű lövő, sőt apja kifejezetten csapnivaló vadásznak tartotta, Ferenc József – nyilván más jellegű konfliktusai miatt is – kerülte, hogy fiával együtt vadászson. A császár először csak 1886 januárjában volt Rudolf vadászvendége egy

allandi vadászaton. (Egyébként Rudolf halála előtt egy évvel egy vadászaton majdnem lelőtte apját.) A főherceg a magyar főúri vadászok között érezte magát legjobban. Rudolf a vadászatot részben testedzésnek, részben férfias erőpróbának, de leginkább tudományos búvárkodásnak tekintette: „A vadászat csak akkor serkentő, csak akkor a pusztá élvezeten túl menő foglalatosság, mikor tudományos érdek szolgálatába szegődik, mikor ismeretlen vidékek átkutatásával, nélkülözésekkel és sokszor fárasztó munkával is kapcsolatos.” A korabeli források alapján tudható, hogy a ragadozómadarak fészkeit a helyi erdészek, vadőrök



már előre felderítették, és a trónörökös és vadásztársait már eleve a lakott fészkek alá vezették. Itt a fészkes fát megkocogtatva a fészkekről lerepülő madarat lőtték meg, sőt még a fészkekre visszatérő páriját is megvárták, hogy azt is zsákmányul ejtsék. Mai szemmel nézve ez egyáltalán nem volt etikus vadászcsелеkedet, de az akkori korban a természettudományos kutatásnak és gyűjtésnek ez többé-kevésbé elfogadott módja volt. Előfordult persze olyan eset is – igaz ritkán –, amikor bár biztosan lelőhetett volna egy madarat, azt még-

sem tette meg, inkább a viselkedését próbálta megfigyelni: „...az igazi búvár, bármily szenvedélyes vadász legyen is egyszerűs mind, háttérbe szorítja a vadászt, mielőtt a tudományról van szó.”

Rudolf a vadászatok során kedvelte veszélyt. Mindig egycsőű fegyverrel vadászott, Jókainak egyszer azt mondta, hogy azért szereti az egycsőű fegyvert, hogy „ha csak egy lövésem van, kényszerítve vagyok jól célozni, biztosan löni.” A trónörökös mindig vakmerő volt a vadászatban, Teleki Sámuel is úgy jellemezte, mint aki mindig elsőnek indult a sebzett vad üldözésére, ami a Rudolf által olyannyira kedvelt medvevadászat során nem is volt éppen veszélytelen. Vendéglátóinak, a vadászat szervezőinek sok esetben igencsak ügyelniük kellett, hogy a trónörökös veszélybe ne kerüljön. Egyébként is izgatta a veszély és a kaland, egyik Fruška Gora-i vadászatán társaival egy hegyi vadászlakban éjszakáztak: „...mindenfélétől gondolatomból támadt ezen a teljesen félreeső vidéken csatangoló rablóbandákról. [...] Egy kis kaland a rablókkal nagyon érdekes lett volna, s az igazat megvallva, lefekvéskor gondoltuk is, hogy nincs lehetetlenség benne.” A történelmi Magyarország legkülönbözőbb területein vadászott, a Duna árterein vízimadarakra, Szlavóniában különféle nagyvadakra, Tata környékén szarvasra, a Retyezátban zergére, Gödöllő környékén apróvadra, Keszthely és Berzence környékén őzbakra.

E vadászatok általában mindig a helyi birtokosok meghívására és szervezésében jöttek létre. Károlyi István vadászvendégeként Nagyváradban, Esterházy Lajos vendégeként pedig Eszterháza (ma Fertőd) is megfordult, és a hansági égererdőben is részt vett egy vadászaton 1886-ban. Legkedveltebb vadászterülete mégis az erdélyi Görgényszentimre volt. Erre a vadban bővelkedő vadászterületre egy újdonsült parlamenti képviselő, Teleki Sámuel hívta fel a figyelmét, akivel Rudolf 1881-ben ismerkedett meg Budapesten. Rudolf még ugyan-

Szállnak a darvak...



© MÁTÉ BENCE

Javában tart a darvak vonulása. Ilyenkor ősszel az észak-európai (Skandinávia, Finnország, Baltikum, Észak-Oroszország stb.) költőterületekről tartanak a Földközi-tenger melléki telelőhelyeikre. Útközben hosszabb-rövidebb pihenőket iktatnak be, amelyek során igyekeznek a lehető legtöbb táplálékot magukhoz venni. A három jelentősebb európai vonulási útvonal közül az egyik szerencsére hazánkban vezet keresztül, mégpedig az ország keleti részén egy keskeny – 20-30 km széles sávban. Ráadásul hazánkban található az egyik legjelentősebb gyülekező- és pihenőhely is, elsősorban a Hortobágy és Kardoskút térségében.

Az általában szeptember közeptől november közepéig tartó vonulás dandárja többnyire október végére esik. A nálunk időző madarak számára kedvező táplálkozási és éjszakázási lehetőségeket kínál a gépi betakarítás-szemveszteségyomán a földeken maradt kukorica, illetve a térségben található halastavak megfelelő időzítésű lecsapolása. Ez utóbbi nem csak azért fontos, mert a lecsapolt tavak iszapiában jelentős mennyiségű táplálékot találhatnak a darvak, hanem elsősorban azért, mert éjszakázóhelyként nagy kiterjedésű, sekély vízborítású helyet igényelnek, ahol nem lehet őket észrevétlenül megköze-



líteni. Az észak-európai állomány egyedei többnyire a Földközi-tenger térségében töltik a telet, beleértve Dél-Európa országait (Portugália, Spanyolország, Dél-Franciaország stb.) és Afrika északi területeit, sőt jelentős számban telelnek Dél-Szudánban is. A nálunk átvonuló és megpihenő példányok a Balkán-félszigeten át folytatják útjukat, majd az Adriai-tenger átszelése után Dél-Olaszország és Szicília érintésével érik el tunéziai végcéljukat. Útjuk során a magyarországi gyülekezőhelyeken nyílik lehetőségük utoljára a pihenésre és erősödsre. Mindez az 1960-as,

1970-es évek óta vált bizonyossá, amikor egy példaértékű nemzetközi összefogással, az NSZK koordinálásával végzett több éves kutatási programot hajtottak végre. (A dolog érdekessége, hogy a résztvevő országok illetékes intézményein, ornitológusain és műkedvelő madarászain kívül rendszeresen érkeztek adatok például a korabeli jugoszláv haditengerésztől és az olasz légierőtől is.)

Öröndetes, hogy míg az 1980-as évek elején még csak mintegy 3000 madár éjszakázott a halastavakon, az 1990-es évek végére ez a szám megközelítette a 65 000-et, és ma már mintegy 80 000 körül mozog. Ehhez hozzájárulhatott a beszüntetett vízivad-vadászat, a halastó-lecsapolások természetvédelmi szempontú időzítése, a kukoricatarlók bőséges táplálékkínálata (amelyet az érintett

nemzeti parkok termőterületek bérlésével is igyekeznek gazdagítani). Kevésbé örvendetes azonban, hogy a hazai gyülekező- és táplálkozóhelyek állománynövekedésének jelentős része egy időközben megszűnt Fekete-tenger melléki pihenőhely és vonulási útvonal, valamint a nyugat-európai vándorutak állományaik „átcsoportosításából” származhatott, valamint a tény, hogy ez az állomány is csak halvány emlékképe a hajdanvolt magyar darunépségnek.

A daru ugyanis a 19. század második felében megkezdett komolyabb vízrendezési munkálatok előtt széltében elterjedt fészkelő madárfaj volt hazánkban. Az utolsó bizonyított hazai fészkelése 1892-ben Fonyódon (más források szerint az 1910-es években Fonyód környékén) volt. A csikászok, pákászok, nádi emberek egyik bevé-



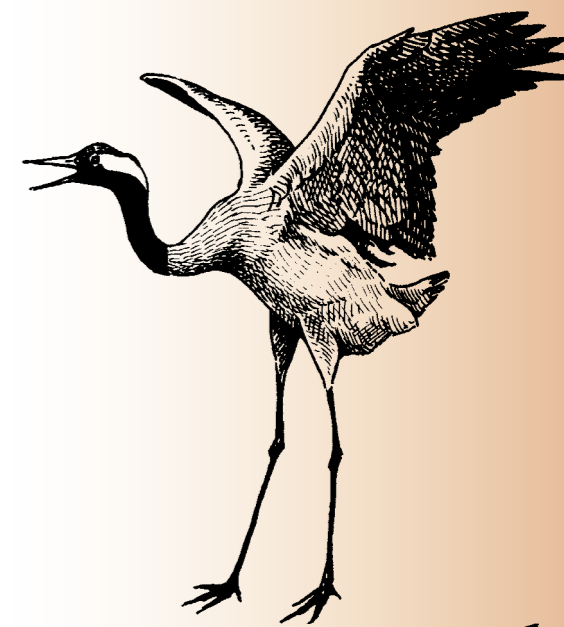
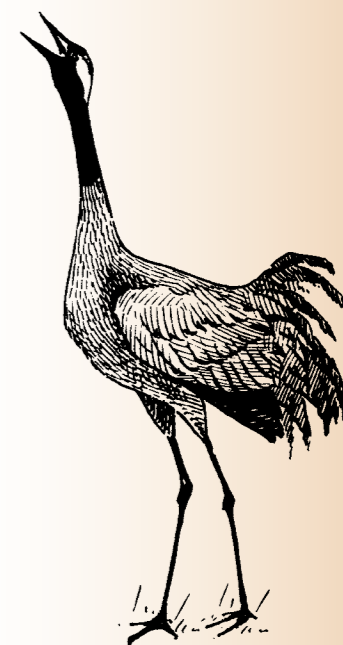
© MATYIKÓ TIBOR

teli forrása volt a vízi világ más javai mellett a kócsag- és darutoll, a vásárok keresett portékája. A korabeli társadalomban, a kanász–juhász–gulyás–csikós hierarchiában, a pórnép és a nemesesség körében egyaránt megvolt a sajátos jelentése annak, hogy ki mit tűz a – természetesen az sem mindegy, hogy milyen – főfödője mellé. Jelentősége volt annak, hogy valaki kakas, gácsér, bakcsó, szürke gém, túzok, vagy daru tollát viselte, miként a nemeseknél a kócsag, vagy a sasok tolla, a kerecsen szárnya bírt speciális jelentéssel. Természetesen egyazon

madárfaj tollai közül is más járt a fiúgyermeknek és más a legényeknek, vagy a meglett férfiaknak. Az azonos típusú tollak közül is volt nagyobb és kisebb, szebb és kevésbé szép, ennek megfelelően olcsóbb és drágább. Mindennek megfelelően csak abból, hogy valaki milyen tollat viselt, egyetlen szempillantás alatt fel lehetett mérni nem csak a korát, foglalkozását és családi állapotát, de társadalmi és vagyoni helyzetét is. A tollak köré teljes szimbólumrendszer épült. Toldísz nélkül nem vették legény számba a fiatallembert se leányok, se más legények, ha pedig egy leány darutollat ajándékozott az udvarlójának, az biztos számíthatott arra, hogy szerelme rövidesen beteljesül... Ennek ismeretében talán már kevésbé csodálkozunk azon, hogy milyen becsülete volt a darunak és a darutollnak, amely a nem-nemesek körében viselt „legnemesebb” toldísznek számított. Egy szép madárért fél hízt is megadtak, a darutollat végrendeletben hagyták utódaikra. Katonai vitézséget tüntettek ki vele, és volt idő, amikor még adóba is elfogadták.

Hazánkban sajátos hagyomány volt még a fészekből szedett darufókák felnevelése és tartása a portákon. Tanyak udvarán, udvarházaknál, de nemesi kúriáknál, kastélyok parkjaiban, sőt várudvarokon is. (Itt, ha estére felültették a madarakat a várfalakra, biztosak lehettek abban, hogy észrevétlenül senki sem közelítheti meg az erősséget.)

A megszelídült madár fajára jellemző éberséggel vigyázta a portát, sőt sok esetben hatékonyan lépett fel a betolakodóval szemben is. (Kedves darutörténet olvasható például Lipták Gábor *Amiről a vizek beszélnek* című kötetében.) De nem csak házőrzőnek volt kiváló a daru: vezette és vigyázta a szárnyas jószágot, a gyermekek szeretett, hűséges és kedves pajtása volt, a ház népét táncával, mutatványaival szórakoztatta, viselkedéséből időt jósoltak. A szelíd daru állítólag intelligens, jóindulatú és hűséges társ, a vele kialakítható kapcsolat minősége a madarak közül csak a papagáj- és a varjúfélékkel kialakíthatóhoz hasonlítható.





A daru ma is családnevek, földrajzi nevek, települések névadója, a Hortobágyi Nemzeti Park címermadara. Motívuma megjelenik települések és családok címeiben is. Ugyanakkor már az ázsiai magyaroknak is szent madara lehetett. Néhány helyen az idősebbek még ma is emlékeznek az ősi hiedelemre: aki darvat öl – akár csak véletlenségből is – egész további életére szerencsétlenséget hoz magára. Eredetileg nem is pusztították el őket, hanem szőrhuokkal fogták, illetve az éjszakázó és táplálkozóhelyeken, vagy a háznál tartott példányok által elhullatott tollakat gyűjtötték össze (esetleg segítettek elhullatni). A fiókák begyűjtése és felnevelése jól jövedelmező „szakma” a darvászatt, gyakorlóit a darvászok voltak. Lőfegyverrel történő vadászata csak később, a 19. század végén, ill. a 20. század elején vált általános gyakorlattá. Az úgynevezett „darulövők” országhatárokon át kísérték a vonuló rajokat, és a pihenőhelyek tulajdonosaival éveken előre egyeztetett módon alaposan kidolgozott metódus alapján tizedelték a csapatokat. Persze a szórakozásból vadászók, az „úripuskások” sem kímélték őket. Egy ilyen vadásatról szóló beszámolójában Meszleny Pál a Vadászlap 1901-es évfolyamában többek között az alábbiakkal és hasonlókkal „szórakoztatja” az úri (olvasó)közönséget: „Első lövésemre dögnek esett egy, másodikkal erősen meglőttem egy másikat, mely fájdalmas hanggal elvált társaitól s húzódott dél felé mindig lejjebb, de azért mégis csak elveszett szemünk előtt, mert mint említettem már, nagyon borús idő volt, sőt már cseperegni is kezdett. Kakas volt, a melyiket fölvettem, nem nagyon öreg, de elég szép. Tollait kitépvé jobban elkészítettük les-

helyemet és már most figyelemmel várokoztam. ... Mikor fejem fölé értek, 3 lövésből kettőt beleeresztettem; tolladzott, jajgatott, de nem esett le. ... Így jött reám még két csapat, egyikből kilőttem egy szép öreg kakast

s két lövést tettem egy másik darura, mely puhán löve, mindkét lábát lógatva, fájdalmas trombitálással ereszkedett le az éjsötétségében, de nem volt fölálható. ... Duplázok, az első dögre esik, a második erősen testbe löve, nagy jajgatással betegen elvitorlázik valamely nádason keresztül a másvilágra.” – Mit is mondhatnánk? Bizonyára nagyszerű mulatság lehetett – feltéve, hogy valaki rendelkezett az élvezetéhez szükséges személyiség szerkezettel ... és persze nem daruként vett részt benne...

Az ilyen és ehhez hasonló úripuskás huncutságok, a darulövők már-már iparszerű állománypusztítása, de főleg a nagy lecsapolásokat követő élőhely beszűkülés, a kemizáció, a környezet-szennyezés a mindenhol kiterjedő egyre intenzívebb emberi jelenlét és egyéb hasonló hatások eredményeként a 20. század közepére katasztrófálisan lecsökkent a daru állománya (is). Az írás elején említett állomány nagyság és főleg az állomány növekedésének ténye és üteme valójában a természetvédelem ritka sikertörténeteinek egyikévé teszi a daru példáját. A siker persze nem jött ingyen. A már említett intézkedések is sejtethetik, hogy milyen szervezés, nemzetközi összefogás, anyagi és egyéb ráfordítás kellett ennek az eredménynek az eléréséhez. (És persze ész, erő és szent akarat, vagyis elhivatott, áldozatkész emberek tucatjai-százai.) Ma már ott tartunk, hogy évről évre növekszik mind az áttelelő, mind az átnyaraló állomány létszáma, valamint a költési próbálkozások száma is. Mindez azzal a reménnyel kecsegtethet, hogy előbb-utóbb a daru ismét a hazánkban (rendszeresen?) költő fajok listáját gyarapíthatja.

E sikereket mi is élvezhetjük. Szerencsére hazánkban is terjed az a nyugatabbi országokban – elsősorban Nagy-Britanniában és Hollandiában – nagyon komoly hagyományokkal rendelkező szabadidős tevékenység, amit ők *birdwatching*-nak, vagyis madármegfigyelésnek neveznek. Hobbijukkal nem okoznak kárt senkinek, nem pusztítanak el senkit (vagy, ha úgy jobban tetszik, hogy élő-érző lényeket tárgynak tekintünk: semmit). Nem pusztítani

és birtokolni akarnak, hanem élményeket, tudást, ismereteket szerezni. Nők és férfiak, fiatalok és idősebbek látszóval, fényképezőgépekkel felszerelve járják az országot (kontinent/világot), és igyekeznek minél több madárfajt minél több alkalommal és helyen megfigyelni. E megfigyelésekről naplót vezetnek, fényképeket készítenek, internetes honlapokon és fórumokon cserélik ki tapasztalataikat, büszkélkednek sikereikkel. Ők (és örvedetesen gyarapodó táború, hasonló érdeklődésű honfitársaink) azok, akik ilyenkor ősszel évek óta nagy számban szállják meg a Hortobágy alkalmas pontjait, a vonuló darucsapatokra várva. A darvak megfigyelésére ajánlhatóak a Hortobágyi Nemzeti Park területei, amelyek látogathatóságáról a nemzeti park honlapján (www.hnp.hu) lehet tájékozódni, továbbá a Körös-Maros Nemzeti Park, amelynek honlapján (www.kmnp.hu) szintén elérhetőek a szükséges információk.

Legvégül néhány kérés, illetve jótanács az útrakelőknek:

A daru nagyon éber, óvatos és félénk madár, ráadásul rendkívül érzékeny a

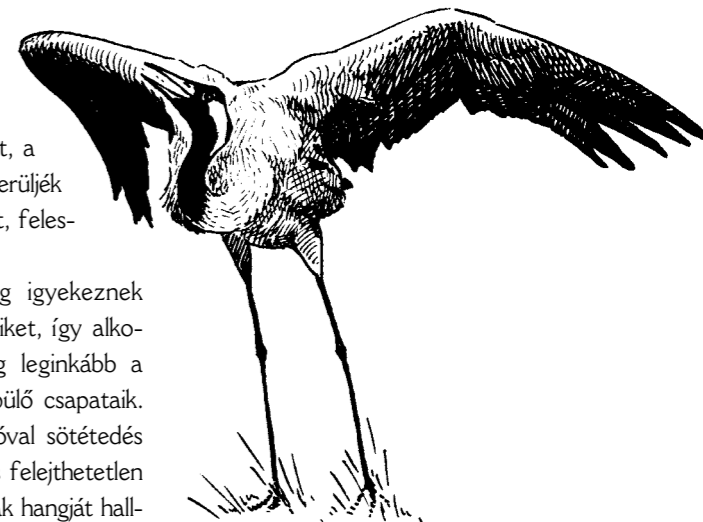
zavarásra. Sok esetben még a megfigyelőtornyokban lapuló madarászok fölött is kitérnek, illetve szétnyílnak a vonuló rajok. Nappal a szántóföldeken, kukoricatarlókon kis csoportokban szétszórta táplálkozó madarak megközelítése és megfigyelése rendkívül nehéz, ráadásul a madarak ilyen zavarása felesleges, sőt káros is. Éppen ezért erről mindenkit lebeszélünk! Fokozottan igaz ez az éjszakázóhelyeiket elfoglaló állatok esetében. Ezért kérjük, hogy tartsák tisztában az állatok menekülési távolságát, a megfigyeléshez használjanak segédeszközöket (látcső, távcső, teleobjektív). Használják a természetvédelmi hatóságok által kijelölt megfigyelőhelyeket, a megfigyelés során pedig kerüljék a hangoskodást, zajkeltést, felesleges mozgást.

A madarak sötétedésig igyekeznek elfoglalni éjszakázó helyeiket, így alkonyatkor figyelhetők meg leginkább a krúgató, jellegzetesen repülő csapataik. (Gyakorlatilag azonban jóval sötétedés után is vonulnak, de az is felejtethetetlen élmény, ha csak a madarak hangját hall-

juk.) Célszerű melegen öltözködni, illetve meleg ruhát magunknál tartani.

Hiszem, hogy aki elmegy egy daruresre, az életre szóló, katartikus élményt kap a bíborvörös alkonyi éggel a háttérben, ék alakban órákon át vonuló, jellegzetes kiáltásaikat hallató madárcsapatok látványával. Hiszem, hogy aki elmegy, azt megéri, az megéri a természet fenségét, hatalmát, erejét, misztikumát – és törekenységét.

Kereki Albert



DEJTÁRI FALUNAPOK

A Magyar Madártani Egyesület (MME) természetvédelmi és társadalmi ismeretterjesztő céljaival összefüggésben egyesületünk munkatársai 2006. augusztus 19-én Dejtáron (Nógrád megye) részt vettek a Falunapok programsorozatában, amelynek keretében bemutatták a jelenlevőknek a szerteágazó egye-



© BAJOR ZOLTÁN

sületi munkát, az elért eredményeket, s nem utolsósorban új tagokat is megnyertek szervezetünknek. Különösen fontosak az ilyen, személyes bemutatkozást lehetővé tevő programok, amelyeken lehetőség nyílik a leendő tagtársakkal való megismerkedésre. Frenyó Gábor, az MME elnökségi tagja a Dejtári Falunapok történetében először mutatta be az általa képviselt szervezetet a kulturális esemény látogatóinak. Az MME standját meglátogatta Szili Katalin, a magyar Országgyűlés elnöke is.

NEMZETKÖZI MADÁRMEGFIGYELŐ NAPOK

Az összesítések szerint minden eddigénél többen, 4899-en figyelték a vonuló madarakat Magyarországon az Európai Madármegfigyelő Napok rendezvényein. A magyarországi résztvevők 204 helyszínen összesen 387 251 madáregyedet regisztráltak. A legtöbbet seregélyt, tőkés récét, és dankasirályt láttak, de előfordult néhány igazi különlegesség is, mint a pusztai ölyv és a pehelyréce. A madármegfigyelő akciót minden év október első hétvégéjére (amikor a kontinensen már javában



© BAJOR ZOLTÁN



zajlik az őszi madárvonulás) szervezi a BirdLife International, itthon pedig hazai partnere, a Magyar Madártani Egyesület. Az Európai Madármegfigyelő Napok egyben verseny is az országok között. Versenyeznek a résztvevők, a helyszínek, és a megfigyelt madarak számában. Az idei helyszínek számát tekintve a magyar résztvevők a nemzetközi versenyben az



© NÉMETH ANDRÁS

első helyet, a megfigyelők számát és a regisztrált madáregyedekek számát tekintve pedig egyaránt a második helyet érték el. Ebben az évben egyébként a rendezvények az úgynevezett IBA (Important Bird Areas) területekre koncentráltak. A kontinensen mintegy 4500 ilyen sérülékeny, nemzetközi viszonylatban is jelentős madárelőhely van, amelyen ritka, veszélyeztetett fajok élnek. Magyarországon 54 IBA terület



© ACZEL GERGELY

található. A rendezvényt támogatta a Toyota, együttműködő partnere a Mountex és a Lush. A verseny részletes eredményei megyei bontásban az egyesület honlapján (www.mme.hu) tekinthetők meg.

TATAI VADLÚD SOKADALOM

Jöjjön el november 25-én, délután háromra Tatára, és legyen tanúja egy varázslatos természeti jelenségnek, amint naplemente előtt vadludak ezrei húznak el a vár felett, és szállnak le az Öreg-tó vizére megpihenni. Az MME szakemberei a parton felállított teleszkópokkal, madarász idegenvezetőkkel, forrált borral és forró rétesrel várnak mindenkit a Tatai Vadlúd Sokadalomra. Talán az egész kontinensen nincs még egy ilyen hely, ahol a félnék vadludak, a város szívében, testközelből megfigyelhetők. Aki eljön vadludat figyelni, nemcsak a madárvonulás lenyűgöző jelenségének lehet tanúja, de egy történelmi kisváros barokk hangulatát is magába szívhatja. Az Öreg-tó a nemzetközi jelentőségű vizes élőhelyek védelmére létrehozott, úgynevezett Ramsari Egyezmény hatálya alá tartozik, és része az Európai Unió ökológiai hálózatának, a Natura 2000 hálózatnak. A Magyar Madártani Egyesület munkatársai évek óta dolgoznak a tó természeti értékeinek megőrzéséért. Folyamatosan nyomon követik az itt található madarak létszámát, az állományok helyzetét, és felderítik a madarakat veszélyeztető tényezőket.

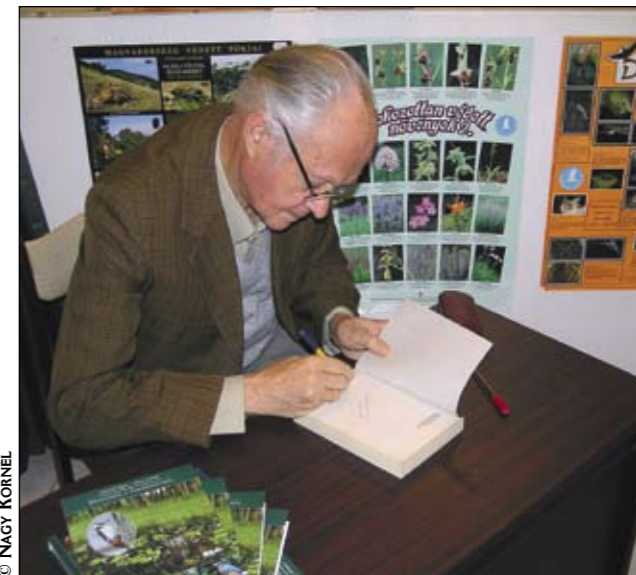
A Tatai Vadlúd Sokadalom idejére öltözzön melegen, lehetőleg víz- és szélálló, réteges ruhába. Ha van saját távcsöve és madárhatározója, feltétlenül hozza magával, hogy minél több madarat megfigyelhessen közelről. Erre a legalkalmasabb egy 10x50-es kézitávcső, amely beszerezhető az MME boltjában is. További információ: www.mme.hu, telefon: 06-40/200-401 (kedvezményesen hívható kék szám), e-mail: info@mme.hu

SZÖGI LAJOS EMLÉKÉRE

Az MME munkatársai együttérzésüket fejezik ki az Olaszliszknán tragikus körülmények között elhunyt Szögi Lajos családjának és hozzátartozóinak. Szögi Lajos 1977-ben, gimnazistaként csatlakozott egyesületünkhöz, s azóta szabadidejét és tehetségét a természet, és benne a madárvilág védelmének szentelte. Két évtizede tanította ugyanerre a tiszavasvári és környékbeli gyerekeket is az iskolában, a táborokban, a *Madarász ovi* és *Madarász suli* foglalkozásokon. Remek humorral, és óriási türelemmel segítette nekik észrevenni és felismerni a természet közvetlen környezetükben is fellelhető csodáit, rengeteg tudást, élményt, örömteli pillanatot ajándékozva ezzel tanítványainak. Szögi Lajost munkatársai és diákjai egyaránt tisztelték és szerették. Elvesztésével a Madártani Egyesület egy felkészült, lelkes és rendkívül emberséges munkatársát, pedagógusát veszítette el. A Kabay János Általános Iskola az árván maradt gyermekei megsegítésére, a család hozzájárulásával számlát nyitott a Tiszavasvári Takarékszövetknél. Az adományokat az alábbi számlaszámon várják: 68700016-10136757

SCHMIDT EGON DEDIKÁL

Az MME Természetbarátok Boltjában (1137 Budapest, Katona József u. 35.) 2006. november 17-én délután, 16-18 óra között Schmidt Egon dedikálja az érdeklődő tagtársaink számára a könyveit. Saját kötetet is lehet hozni, de természetesen a Természetbarátok Boltjában széles választék áll rendelkezésre Schmidt Egon könyveiből. Mindenkit szeretettel várunk!



© NAGY KORNÉL

NATURA 2000 OKTATÓCSOMAG

A korábban elkészült szórólapok, plakátok és a *Natura 2000* honlap mellett most napvilágot látott a *Natura 2000* területet bemutató térkép, ismeretterjesztő film, valamint egy általános- és középiskolai tanároknak szóló oktatási segédanyag (CD-ROM) is. Miközben a területek kijelölésével leginkább érintett gazdálkodók és beruházók között egyre nagyobb a bizonytalanság, a program során készített közvélemény-kutatásaink azt mutatják, hogy a *Natura 2000* hálózat létrejöttének, céljainak általános társadalmi ismertsége továbbra is igen alacsony szintű. Az elkészült tájékoztató eszközök éppen ez utóbbi probléma kezelésében segítenek. Fontosnak érezzük, hogy a felnövekvő generációk már a tananyagba építve találkozhassanak a természetvédelem főbb területeivel, aktuális kérdéseivel, köztük az Európai Unió természetvédelmi elképzeléseivel is. Az oktatócsomagot mintegy 800 iskolába juttatjuk el, elsők között természetesen az MME-vel kapcsolatban álló tanintézményekbe, illetve azokba az iskolákba, ahol a természetvédelem eleve nagyobb hangsúlyt kap a tanrendben. Ezúton is felhívjuk a figyelmet arra, hogy a csomag teljes anyaga népszerűsítő, oktatási és egyéb kommunikációs célokra szabadon felhasználható, a CD tetszés szerint sokszorozható, de kereskedelmi forgalomba nem hozható. A térkép megvásárolható az egyesület boltjában. További információ: www.natura.2000.hu, krall.attila@mme.hu, telefon: 1/275-6247.

106 KISVIPERA

Beszámoló a Rákosivipera-védelmi Központ eddigi eredményeiről

Mint arról már korábban több cikkben hírt adtunk, egyesületünk a Kiskunsági Nemzeti Parkkal közösen üzemelteti az úgynevezett Rákosivipera-védelmi Központot, amely intézmény céljából tűzte ki a végveszélybe került faj megmentését. Az idei év fejleménye, hogy augusztus 22-én megszületett a 100. – fogságban fogant – kisvipera. Ez az örömteli tény adta az apropót, hogy az MME tagságát tájékoztató, áttekintsük a sokak számára talán rejtve működő intézmény eddigi tevékenységét.

A Központot – amelynek kialakítását a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium Természetvédelmi Hivatala, valamint az Európai Unió LIFE-Nature alapja támogatta anyagilag – 2004. elején kezdte építeni a Kiskunsági Nemzeti Park, és 2004. júliusában volt az ünnepélyes átadás. Az eredeti terveknek megfelelően összesen 10 felnőtt (6 nőstény és 4 hím) rákosi vipera került befogásra az ismert vad populációkból. Meg kell azonban említeni, hogy 2 nőstény és 1 hím egyed a Kiskunsági Nemzeti Park őrei már 2 évvel korábban Péchy Tamáshoz szállítottak, aki a kertjében fejlesztette ki az állatok szabadtéri tartásának fortélyait (e tapasztalatokat később a Központ építése során is felhasználtuk). Az állatok párosával 3x3 méteres szabadtéri terráriumokba kerültek; ezekben a terráriumokban számos búvóhelyet alakítottunk ki, köztük legalább két darab, 80 centiméter mélyre leásott, telelésre is alkalmas mesterséges kerámia-üreggel. A terráriumok alulról és felülről dróthálóval védettek, ami megakadályozza a ragadozók, illetve a rágcsálók bejutását, és természetesen a viperák kijutását. A viperák táplálását részben a környező gyepekben fűhálóval gyűjtött rovarláplálékkal, valamint a Fővárosi Állat- és Növénykertben, az időközben megkötött együttműködési megállapodás alapján, a hódmezővásárhelyi Guards Rt. síkűveg-adományának



© HALPERN BÁLINT

segítségével kialakított rovarláplálék-tenyésztő bázis biztosította tücskökkel és sáskákkal oldjuk meg. Ezen kívül a nagyobb egyedek rendszeres időközönként kapnak szopós egeret, valamint megkezdjük a táplálékként szintén fontos gyíkok tenyésztésének kialakítását.

Az első kisviperák 2004. augusztus 2-án születtek, mindjárt egy nősténytől 17, ami az irodalmi adatok alapján is kiemelkedő szám. Ebben az évben még egy nőstény fiata, így összesen 25, átlag 2 grammos, 15 centiméteres vipera született 2004-ben. Ezek az állatok a téli időszakot ébren töltötték, terráriumban, egyesével elhelyezve. Májusban, az éjszakai fagyok elmúltával 22 vipera került ki a szabadtéri terráriumokba, átlag 5 grammos testtömeeggel és 20

centiméteres testhosszal. A téli időszak során 3 állat pusztult el, amelyek boncolása során dr. Gál János nem állapított meg az általános testi gyengeségen kívül semmilyen kóros okot. Állatorvosi javallatra a némiképp megemelt nappali hőmérséklet mellett gyakoribb etetésekkel és időszakonkénti vitaminpótlással próbáltuk csökkenteni az ehhez hasonló pusztulások számát. Az idén szeptemberben mért két éves egyedek átlagosan 35 centiméter hosszúak és 25 grammosak voltak.

A következő évben, 2005-ben 4 nősténytől összesen 44 kisvipera született, amelyek közül az egyik nősténynél félbemaradt a szülés, és végül dr. Sós Endre császármetszéssel emelt ki belőle 5 utódot (közülük 2 életképesnek bizonyult).

A műtött nőstény a téli időszakot terráriumban töltötte, annak érdekében, hogy a seb tökéletes gyógyulásáról megbizonyosodhassunk, majd a mesterségesen lerövidített telelés után tavasszal visszahelyeztük szabadtéri terráriumába. A 44 kisvipera közül 5 már a szüléskor vedlési problémával küzdött (közülük 4 a tél során elpusztult). További 2 állat esetében nem talált a boncolás semmilyen kóros elváltozást. Végül 38 vipera került a szabadtéri terráriumokba, átlag 20 centis hosszal, és 7 grammos tömeggel. Most ősszel mértük őket, és némelyik már meg is haladja a 30 centis testhosszúságot, 15-20 grammos testtömeg mellett.

Az idei évben szintén 4 nősténytől 37 vipera született. A nőstény viperákat, irodalmi adatok alapján, illetve a kifáradásukat elkerülendő, csak kétfévente állítjuk párba. Ezen kívül a némiképp alacsonyabb utódszámot magyarázza, hogy 2006-ban már olyan egyed is szaporodott, amelyik bár a Központ létrejöttét megelőzően, de fogságban született 2003-ban. Ez a nőstény összesen 3 életképes és 1 halott utódot hozott világra. A 3 életképes kisvipera közül az egyik az eddig mért legkisebb újszülött a maga 9,3 centiméterével és 1,3 grammos tömeggel. Ezen adatok alapján megfontolandó, hogy a szaporodóképes viperákat mikortól tekintjük valóban tenyésztettnek.

Az ilyen és ehhez hasonló kérdéseket – a Központ szakmai működését is felügyelő – Rákosivipera-védelmi Tanács vitatja meg, amelyet a Természetvédelmi Hivatal hívott életre, bevonva a téma szakértőit, illetve döntéshozóit. Fontos kérdés a faj tenyésztésének irányítása; az ehhez szükséges genetikai vizsgálatokat dr. Schrettné dr. Major Ágnes végzi, a Magyar Természettudományi Múzeum Molekuláris Taxonómiai Laboratóriuma részéről. A Központ állatorvosi felügyeletét a Fővárosi Állat- és Növénykert biztosítja. Ezen együttműködés már említett elemein kívül folyamatosan végezzük a Központban tartott állatok parazitológiai és bakteriológiai vizsgálatát; az elmúlt két évben a gravid nőstény viperákat ultrahangos vizsgálattal ellenőriztük, valamint a telelő állatokat a



© HALPERN BÁLINT

A viperaközpont terráriumai; előtérben Németh Miklós és Péchy Tamás



© PÉCHY TAMÁS

Nőstény vipera ultrahangos vizsgálata (Biró Nóra, Sós Endre, Molnár Viktor, Molnár Zoltán, Tóth Tamás)



© HALPERN BÁLINT

Néhány kisvipera az idei szaporulatból

REMS Hungary Kft. által térítésmentesen biztosított csőkamera segítségével ellenőriztük. Itt kell megemlíteni, hogy az általunk kifejlesztett mesterséges telelőüregekben a szabadtérben tartott viperák eddig minden évben sikeresen átteleltek. További mérésekkel és vizsgálatokkal próbálunk megbizonyosodni a faj teleléssel kapcsolatos igényeiről.

A Központoz tervezett látogatóközpont anyagi okokból egyelőre nem került ugyan kiépítésre, és így a létesítmény csak előzetes bejelentkezés alapján tekinthető meg, de az eddig eltelt időszakban jó pár vendégnek tudtuk a helyszínen bemutatni munkánk eredményeit. A létesítményt dr. Persányi Miklós környezetvédelmi és vízügyi miniszter adta át ünnepélyes keretek között (lásd *Madártávlat* 2004/4. szám). Volt már itt kihelyezett értekezlet a nemzeti parkok zoológiai felügyelői számára, és persze több alkalommal ülésezett a Rákosivipera-védel-

mi Tanács is. Ellátogatott hozzánk dr. Olajos Péter, az Európai Parlament képviselője (az EP Környezetvédelmi Bizottságának tagja), de jártak már nálunk iskolák csoportjai, például a közeli Kunadacsról vagy Kunpeszéről, és a kicsit távolabbi Nagykövácstól az Amerikai Iskola természetvédelmi szakköre is, akik önkéntes munkával segítettek nekünk. Rendszeres állomásként ellátogatnak hozzánk az ELTE biológus szakáról a természetvédelmi programokat bemutató speciális képzés hallgatói. Nemrég jártak nálunk a magyarországi terepgyakorlatuk részeként a Bonni Egyetem hallgatói, dr. Wolfgang Böhme (Museum Koenig) vezetésével. Pár hónappal előttük illusztris litván delegáció tette tiszteletét, egy Phare-macro projekt részeként. Egyesületünk részéről nagy öröm volt vendégül látni az egyik kihelyezett havi értekezletet, valamint nemrég a Budapesti HCs. kirándulót,

illetve a Jász-Nagykun-Szolnok megyei HCs. csapatát, akik áldozatos munkájukkal segítettek néhány viperaélőhely rendbehozatalában.

Mint látható, a Rákosivipera-védelmi Központ eddigi működése során, a létrehozását megelőzően felmerült számos kérdés választ nyert, de természetesen további kérdések tisztázása vár még ránk. Elsősorban a néhány év múlva esedékes visszatelepítés végiggondolása és alapos megtervezése az előttünk álló legfőbb feladat, természetesen a tartás és tenyésztés módszertanának továbbfejlesztése mellett. Terveink szerint a további fejleményekről rendszeres időközönként ezen újság hasábjain is beszámolunk, azok számára pedig, akik hamarabb szeretnének friss információhoz jutni, ajánljuk honlapunkat, amely a www.rakosivipera.hu címen érhető el.

Halpern Bálint – Péchy Tamás

BARÁTPAPAGÁJ

Kertjeink új barátja, avagy egy újabb nemkívánatos betolakodó a magyar faunában?

A barátpapagáj (*Myiopsitta monachus*) őshazája Dél-Amerikában, Argentína, Paraguay, Uruguay és Kelet-Bolívia sík vidékein, középhegységi erdeiben és szavannáin található. Hossza 27–30 cm. Melle, torka és homloka világos szürke, melltoilai világos szegélyűek. Háta és farka zöld, kézfedői kékek, hasa sárgás barna. Hangja élesen rikácsoló.

Más papagájfajoktól eltérően nem faodúban, hanem gallyfészkekben, telepeken költ. A fészkek átmérője elérheti a 2-3 métert, és a nagyobbak belsejében több költőüreg is található, külön bejáratral. Egy ilyen fészkekben akár egy tucat pár is otthonra lelhet. A fészkekanyagot általában a hím hordja, a fészket a tojó építi.



Ezek a madarak – más papagájokhoz képest – rendkívül jól tűrik a hideget. Valószínűleg e tulajdonságuknak és a rendszeres téli madáretetésnek köszönhető, hogy 1970-es évektől Európa egyre több országában bukkannak fel elvadult példányai, amelyek néha költéssel is próbálkoznak, sőt egyes régiókban nagyobb, önfenntartó kolóniái is kialakultak (Észak-Spanyolország, Észak-Olaszország, Belgium, Csehország). Tehát nem meglepő, hogy kis hazánkat is „mehódítani” készül e rendkívül jó alkalmazkodóképességgel rendelkező madárfaj.

Tudomásunk szerint Magyarországon először 2003 szeptemberében kezdett vadon egy barátpapagájpár fészkepítésbe; ekkor Firmánszky Gábor hívta fel a figyelmünket, hogy Abaújszántón egy ereszcatorna szegletébe hordják a madarak igen aktívan a fészkekanyagot. Az ő megfigyelése szerint a pár még ezután mintegy egy hónapig tartózkodott a településen, majd eltűnt.

Másfél évvel ezután, 2005 márciusában, budapesti kerti munka közben lettünk figyelmesek a nálunk igen szokatlan rikácsoló hangra, amit a környéken portyázó két barátpapagáj adott. Később kiderült, hogy nem csak frissen fogságból szabadult kóborló madarakról van szó, hanem ezek a papagájok épp a tavaszi fészkepítéssel voltak elfoglalva. Ezt a gallyvárat egy budafoki kertváros két kisforgalmú utcájának kereszteződésében található beton villanyoszlop tetejére építették. A környéken kis nyomozásba kezdtünk, és megtudtuk a szomszédoktól, hogy madaraink régi lakói a környező kerteknek. Fény derült arra is, hogy egy közeli portán az utcai fészeknél egy sokkal nagyobb fészkek épült pár évvel ezelőtt, amit a madarak ma is tatarozgatnak és használnak. Egy idős néni még azt is tudni vélte, hogy papagájainkat egy tenyésztő engedte szabadon több társukkal együtt a Kamara-erdő közelében, és 2004-ben a fán levő fészkekből kiesett fiókákat egy macska ette meg. A környéken lakók jóvoltából a téli táplálékhiány sem okozott gondot, mert a madáretetőkben mindig volt elég tápláló mag a kis zöld idegenek számára.



© HASZ BALÁZS

A tavaszi fészkepítés után izgatottan vártuk, hogy lesz-e tojásrakás és fiókaróptetés, de a költés abban az évben elmaradt. A fészket nyáron megvizsgáltuk, és nem találtunk benne semmit. Sajnos ezt a gallygömböt az Elektromos Művek emberei nemkívánatosnak gondolták, és még a 2005-ös tél beállta előtt leverték. Madarainkat ez nem tántorította el, sőt most tavasszal a megsemmisült fészket újra felépítették egy másikkal együtt, ez utóbbi a mellette álló villanyoszlopra került. Mi idén sem találtunk bizonyítékot a sikeres költésre, de a környező utcák lakói szerint a papagájok több fiókát is röptettek.

Hiteles megfigyelők mind a mai napig csak két madarat láttak egyszerre, így a szomszédok beszámolója a sikeres költésekről egyelőre nem lettek még megerősítve. Ráadásul abban sem lehetünk biztosak, hogy tollas barátaink különböző neműek-e, hiszen a barátpapagájoknál a két ivart külső jegyek alapján nem lehet megkülönböztetni, és a fészkekben sem találtunk költésre utaló jeleket.

Akárhogyan van, elképzelhető, hogy nálunk is csak idő kérdése, hogy Nyugat-Európa egyes nagyvárosaihoz hasonlóan a megunt vagy megszökött házi kedvencek kisebb-nagyobb kolóniákat hozzanak létre környékünkön, és ne okozzon meglepetést rikácsoló hangjuk a budapesti utcákon. A madárszerető nagyközönség és a biológus szakemberek valószínűleg

nem fognak egyetérteni abban, hogy a barátpapagájjal egy újabb üde színfolttal bővül a kertvárosok madárvilága, vagy hogy egy újabb betolakodó („invázió”) faj veszélyezteti őshonos madarainkat.

Vajon hol és mikor bukkannak fel legközelebb újabb barátpapagájok?

Éles Balázs – Horváth Márton – Lóránt Miklós



© HORVÁTH MÁRTON

2004 májusában parlagisas-fészkek ellenőrzésekor a Hevesi-sík egy eldugott pusztarészén szállt ez a hullámos papagáj – nagy rikácsolás közepette – a teleszkópra. A meglepetés elmúltával, mire keríteni lehetett volna egy ládát számára a kocsiból, a madár nyomtalanul eltűnt. A barátpapagájoktól eltérően a fogságból szökött hullámos papagájoknak és nimfapapagájoknak nincsen esélyük a hideg teleink átvészelésére.

Sasvédelmi expedíció Ukrajnában

A Magyar Madártani Egyesület (MME) szakemberei 6000 kilométert tettek meg, és négy mintaterületen végeztek felméréseket, hogy segítsék a parlagi sasok védelmét Ukrajnában.

Az MME magyarországi parlagisas-védelmi programja a legismertebb és legsikeresebb ilyen jellegű program Európában, ezért egyesületünk munkatársait gyakran kéri arra, hogy tapasztalataikkal segítsék más országok szakembereit.

A becslések szerint Ukrajnában 40–70 pár él ebből a ritka, veszélyeztetett ragadozómadárfajból, de idén csak 3 fészket ismertek (és követték nyomon az ottani költést) a helyi madarászok. Az Ukrán Madártani Egyesületnek forráshiány miatt nincs lehetősége a madarak alapos felmérésére, s így a kevés rendelkezésre álló információ alapján nem tudjuk, mennyire veszélyeztetett az ottani állomány, és mit lehetne tenni megőrzése érdekében.

A magyar és ukrán madarászok ezért két terepjáróval 6000 kilométert tettek meg és négy mintaterületen végez-

Parlagisas-fészkek a Donyec mellett



© KOVÁCS ANDRÁS

Az expedíció tagjai: Harmos Krisztián, Kleszó András, Szergej Domasevszkij, Szitta Tamás, Fitala Csaba, Béres István, Fatér Imre, Horváth Márton, Kovács András



© HORVÁTH MÁRTON



tek megfigyeléseket. Három területen sikerült bizonyítani a faj jelenlétét, ahol összesen 6 pár költését regisztrálták a kutatók. Az adatokat azon melegeben, még terepen térképre vitték egy speciális térinformatikai rendszer segítségével.

Az expedíció során számos új információ gyűlt össze a parlagi sas táplálkozási és fészkelési szokásairól, a madarászok azonban ezúttal nem csak információkat, hanem tollakat is gyűjtöttek. A sástollakból később a Szent István Egyetem Állatorvos-tudományi Karán DNS-mintát vesznek, így kimutatható lesz, hogy van-e kapcsolat a magyar és az ukrán parlagisas-populációk között.

Az MME parlagisas-védelemmel foglalkozó munkatársai egyébként

nem először segítettek már külföldön. Márciusban részt vettek Grúziában a kaukázusi parlagisas-védelmi terv kidolgozásában, jövőre pedig a tervek szerint egy macedón programhoz csatlakoznak majd.

A parlagi sas elterjedési területe Közép-Európától egészen a Bajkál-tóig húzódik, azonban költőterületei szórva-nyosok, és a faj világgállománya drasztikusan lecsökkent. A Kárpát-medence a parlagi sas elterjedésének nyugati határa, és növekvő magyar parlagisas-populáció kontinensünkön Oroszországot követően a legnagyobb, így megőrzése kulcsfontosságú a faj európai fennmaradása szempontjából. Az MME és a nemzeti parkok szakemberei három évtizede foglalkoznak a ritka ragadozómadár védelmével, amelyet jelenleg a Lush Retail Ltd. és a BirdLife International támogat.

M. K.

A Jaltai-öböl madártávlátóból



© KOVÁCS ANDRÁS

Válogatás 2006 júliusának és augusztusának érdekes madártani megfigyeléseiből

JÚLIUS

A hónap első hetvégén még megfigyeltek egy hím kerti sármányt (*Emberiza hortulana*) azok közül a madarak közül, amelyeket még júniusban találtak a gyulai Mályvádi-erdőben. Szintén ezen a hetvégén láttak egy világos színváltozatú Eleonóra-sólymot (*Falco eleonora*) Kunpeszér közelében; az adat hitelesítése esetén ennek a mediterrán elterjedésű szép sólyomfajnak ez lesz a harmadik előfordulása Magyarországon. A hónap folyamán többször látták azt az átszíneződő halászsirályt (*Larus ichthyaetus*) a szegedi Fehér-tavon és a Szegedi-Fertőn, amely már június közepe óta ott tartózkodott. A hónap első hetében egy kirepült fiatalokat etető hím sövénysármányt (*Emberiza cirlus*) láttak a Szársomlyón, és ugyanekkor egy másik revírben is megfigyeltek három – valószínűleg fiatal – madarat. Ugyanebben az időben Apajon egy átrepülő immatur pusztai sas (*Aquila nipalensis*) került szem elé.

Július második hetvégén egy öreg kanadai ludat (*Branta canadensis*) láttak a Fertő Rákosi-öblében; a megfigyelést követő két napon valószínűleg ugyanez a példány tartózkodott a fertőújlaki élőhely-rekonstrukciós területen is (a nyár közepi adat fogságból szökött madárra utal). Július második hetében egy öreg szélesfarkú halfarkast (*Stercorarius pomarinus*) láttak Sarudnál a Tisza-tavon. Ugyanekkor egy immatur tojó amuri vércse (*Falco amurensis*) bukkant fel. A madarat három nap alatt sokan megfigyelték, és számos fénykép is készült róla; faji hovatartozásáról megoszlanak a vélemények, ugyanis nem mutatta mindenben az amuri vércse tojóira jellemző bélyegeket, viszont a kék vércse tojóktól is jelentősen különbözött (az is igaz viszont, hogy az amuri vércse második éves tojójának a tollazatáról nem áll rendelkezésre megfelelő irodalom, sem terepi tapasztalat). Felmerült a lehetősége, hogy esetleg az amuri vércse és a kék vércse hibridje lehet a madár. Az amuri vércséről érdemes tudni, hogy régebben a kék vércse alfajának tartották, csak kb. tíz éve különítették el önálló fajként. Nevének megfelelően a Távol-Keleten, az Amur vidékén fészkel, telelőterülete a kék vércsééhez hasonlóan Afrika déli részén van.

Európában először 1995 áprilisában látták a fajt az olaszországi Messinai-szorosban. Valószínűleg a tavasszal Dél-Afrikából visszaérkező kék vércsékkel egy-egy példány időnként eljut Európába, legalábbis az első megfigyelés után a kutatók átnézték az európai múzeumokban található kék vércsákat, és találtak közöttük néhány amurivércse-preparátumot is. Ha bebizonyosodna, hogy a nálunk látott és lefényképezett madár amuri vércse, akkor természetesen ez a megfigyelés a faj első regisztrált előfordulása lenne hazánkban. Még el sem múlt az amuri vércsével kapcsolatos izgalom, máris egy újabb, faunánkra nézve új fajit köszönhetünk: július 13-tól 15-ig egy öreg nászruhás töcsparthutót (*Micropalama himantopus*) láttak és fényképeztek a Hajdúszoboszló melletti Ős-Köselben (ennek az észak-amerikai partimadárfajnak ez az első hitelesített előfordulása Magyarországon). És az izgalom még tovább fokozódott, hiszen még itt volt a töcsparthutó, de már egy újabb faunára új madárfaj is felbukkant: július 15–16-án egy éneklő szuharbujót (*Cisticola juncidis*) figyeltek meg és fényképeztek az izsáki Kolon-tó közelében (ennek az Európában elsősorban mediterrán elterjedésű madárnak ez az első hitelesített előfordulása hazánkban).

Július második felében előbb a Hortobágyi-halastavon, majd a geszti Begécsi-víztárolón is feltűnt egy öreg halászsirály (*Larus ichthyaetus*), a Kis-Balatonon egy öreg vörös ásóludat (*Tadorna ferruginea*) és egy berki posztát (*Cettia cetti*) láttak, a pusztaszeri Büdös-széken pedig a korábbi hónapokhoz hasonlóan ismét szem elé került egy öreg nílusi lúd (*Alopochen aegyptiacus*). A hónap végén a Hortobágyon egy öreg hím fehérekarmú vércsét (*Falco naumanni*) láttak.

AUGUSZTUS

A hónap folyamán többször megfigyelték azt az öreg halászsirályt (*Larus ichthyaetus*) a geszti Begécsi-víztárolón, amely még júliusban jelent meg ott. Augusztus második hetében két fiatal sövénysármányt (*Emberiza cirlus*) láttak egy nagyobb citromsármánycsapatban a Szársomlyón (a madarak valószínűleg az itteni költésből származhattak). Szintén a hónap második hetében többször figyeltek meg a

Hortobágyon egy pásztorgémet (*Bubulcus ibis*) is. A hónap közepén tűnt fel az első fakó rétihéja (*Circus macrourus*) a makó-rákosi Montág-pusztán. Augusztus harmadik hetében a Kis-Balatonon ismét láttak egy vörös ásóludat (*Tadorna ferruginea*), majd öt napra rá a Bősárkány melletti hangeszti élőhely-rekonstrukciós területen is feltűnt egy példány. Szintén augusztus harmadik hetében jelent meg egy öreg sujtásos füttyülőlúd (*Dendrocygna bicolor*) a Hortobágyi-halastavon, és egészen szeptember elejéig ott tartózkodott. Ez a faj még soha nem fordult elő Magyarországon, de sajnos nem lehet eldönteni, hogy vad eredetű madárról vagy fogságból szökött példányról van-e szó. A faj Afrikában, Indiában és Dél-Amerikában fészkel, vad példányok Európába kerülésére kicsi az esély, de afrikai eredetű madarak felbukkanását nem is lehet teljesen kizárni. A hónap utolsó hetében Apajon egy öreg hím kis héját (*Accipiter brevipes*) fényképeztek, a Pusztaszer melletti Vesszős-széken pedig egy öreg pásztorgém (*Bubulcus ibis*) tűnt fel. Augusztus végén a Hortobágyi-halastavon is megfigyeltek egy nílusi ludat (*Alopochen aegyptiacus*), a szegedi Fehér-tavon ismét látták a halászsirályt (*Larus ichthyaetus*), a Csanádi-pusztákon pedig egyszerre három fakó rétihéja (*Circus macrourus*) került szem elé. Egész augusztus folyamán többször is megfigyeltek egy öreg – sárga nyakgyűrűs – énekes hattyút (*Cygnus cygnus*) a geszti Begécsi-víztárolón; ez valószínűleg ugyanaz a madár melyet már június közepén is láttak ott. *Köszönetet szeretnék mondani a madarak valamennyi megfigyelőjének, hogy adataikat közkinccsé tették, és egyben szeretnék felhívni a figyelmüket, hogy – amennyiben eddig még nem tették meg – a megfigyelések részletes dokumentációját mielőbb juttassák el a Nomenclator Bizottság titkárához (Zalai Tamás, H-5100 Jászberény, Berényi u. 6. (tamas.zalai@www.hnp.hu)). Az itt felsorolt adatok egyébként a Nomenclator Bizottsághoz beérkezett jelentésekből, az MME internetes levelezőlistáiról, az érdekes megfigyeléseket közlétező SMS-hálózatból és a www.birding.hu internetes oldalról származnak.*

Összeállította: Hadarics Tibor

A GYEPŰRÓZSA



© HORVÁTH PÉTER

Ez az őshonos cserje a leggyakoribb vad-rózsánk; népies nevei közül a bicskafa, csipkebogyó, csipkebokor, kutyarózsa a legismertebbek. Szép piros bogyója áltermés, mert nem a termőből, hanem az elhúsosodó vacokból alakul ki. Ezt csipkének, hecsedlinek, bicskének, csitkenyének is nevezik. A gypűrózsa nagyon elterjedt növény, társulásközömbös faj, cserjésekben állományképző. A természetes kert igazi, hasznos dísz.



© HORVÁTH PÉTER

Száraz, kötött, meszes talajon, napos helyen érzi jól magát. Igénytelen, gondozás nélkül is megél. Sok virága és lombhullás után is fennmaradó csipkebogyója díszít. A csipkebogyót rendkívül magas C-vitamin-tartalma miatt széleskörűen használják a konyhaművészetben és a népi gyógyászatban, teának, lekvárnak,



© IMRE TAMÁS

szörpnek, levesnek, mártásnak, ecetnek, sőt likőrnek és bornak is.

A cserje a madaraknak táplálékot és fészkelőhelyet biztosít. Érdekes a kerítés mellé, a vegyes sövénybe ültetni. Ha a bokrok metszés nélkül, szabadon fejlődhetnek, akkor könnyebb róla szüretelni, mert a külső fiatal, napsütötte ágakon gazdag termés lesz, a bokor belsejében megmaradó termés pedig a madaraké maradhat. Elsősorban a téli magevők, például a zöldikék, meggyvágók kedvelik. Késő ősszel, télen a gyűrűzők gyakran fognak csipkebogyótól „maszatos” zöldikéket. A nagyobb rózsabokrokban szívesen fészkel a karvalyposzáta, a



© MOLNÁR ZOLTÁN



© VÁNDOR BARBARA

Ezt a szép kálincsdísz a Virággyűtem munkatársai készítették (www.viraggyuitem.hu)

mezei poszáta, a kis poszáta, a töviszűrő gébics, az őszapó, de az is előfordul, hogy a mogyorós pele választja otthonául. Télen jó búvóhely, az ökörszem és a vörösbecy gyakran bujkál benne.

Vándor Barbara

Csipketea

A csipkebogyó teája a C-vitamin-tartalom miatt immunerősítő és roboráló hatású, influenzajárványok esetén megelőzésre, valamint náthás és lázas megbetegedések, legyengült állapotok kiegészítő kezelésére való. Serkenti a mellékvese és a máj működését is. A csipkebogyótea gyenge hashajtóként és vizelethajtóként is ismert, ajánlott vesekő, vesehomok kezelésére is. A csipkebogyók gyűjtésekor, ha szárítani akarjuk, csak a teljesen érett, piros színű, kemény húsú terméseket szedjük le, ugyanis ilyenkor legmagasabb a C-vitamin-tartalma. A dér csipte bogyók puhák, lekvár készítésére alkalmasak. A csipkebogyókat száríthatjuk egészben vagy kettévágva. Ilyenkor távolítsuk el a szőrös magbelet, és csak a külső húsos részt szárítsuk meg. A szőrök kellemetlen viszketést okoznak (viszketőpor készül belőle), ezért érdemes gumikesztyűben dolgozni. A begyűjtött bogyókat az eredeti C-vitamin-tartalom minél teljesebb megőrzése érdekében célszerű kettéhasítani vagy felaprítani, és gyorsan megszáritani szellős, tiszta, pormentes helyen, vékony rétegbe kiterítve. A C-vitamin megőrzésének érdekében a csipkebogyótea elkészítésekor a terméseket szobahőmérsékleten áztassuk, ne főzzük! A tea készítéséhez zománcozott edényt vagy üveget, a teaszűrészhez pedig vászon vagy műanyag szűrőt használjunk. Minimum 6-8 órán keresztül áztassuk a csipkebogyót, majd szűrjük le. A tea hidegen és langyosan is nagyon finom.



© VÁNDOR BARBARA

Mitikus madarak



Az emberiség számtalan eredetmítoszában madarak, avagy madárszerű lények a főszereplők. A **főnix** egy mitikus szent tűzmadár, eredetileg az egyiptomi mitológia egyik teremtménye volt, amelyet a görögök később átvettek. A régi egyiptomiak úgy tartották, hogy a mindent megelőző elemben, a vízben született, mégpedig önmagától, ugyanúgy, mint ahogy a Nap is önmagát szülte. A madarat ezért a Nap egyik földi hasonmásaként tisztelték. A gyönyörű vörös-arany tollazatú madár élete végén fahéjagcskákból fészket épít, azt meggyújtja, és vele együtt porrá ég. A hamvakból ezután egy új, fiatal főnix születik. A főnix a feltámadás és az örök élet jelképeként a korai keresztény irodalom egyik népszerű témájává vált, s került bele később Debrecen címerébe is. A korai keresztények hittek benne, hogy a madár tényleg létezik. Egy feltételezés szerint a főnixmadár mondáját a flamingó ihlette. E rózsaszínű madár olyan sós környezetben fészkel, amelyen tojásai vagy fiókái nem tudnának életben maradni az időszakos vízborítás miatt, ezért magas dombot épít, amely megtartja a tojást. A körülötte felszálló meleg levegő a lángok által felmelegített levegőre hasonlít.

A **griffmadarat** oroszlántestű, sas-szárnyú lényként ábrázolták az ókorban. Egyes népek szerint a griffek aranyat őriztek; másutt ezek a madarak fejdelmek és a királyok jelképei voltak, de szörnyekként is ábrázolták őket. A griffek nagytestű állatokra vadásztak, a magasból csaptak le, és erős karmaik segítségével a levegőben ragadták meg az áldozatot, majd lakhelyükre vitték elfogyasztani. Fészkeiket sziklára vagy üreges barlangok mélyére helyezték. A leírások szerint a griffek egész életükben hűségesek voltak egymáshoz, ha társuk elpusztult, örökre magukra maradtak. A lény, mint az erő jelképe a magyar királyi jogaron, a koronázási palást szélén, az Árpád-kori magyar pénzekben is fellelhető, 1873-ban pedig egy oroszországi mellett Budapest címerének tartóállata lett. Hosszú szünet után a főváros vezetése 1989-ben visszavette az 1873-as griffmadaras címet, s a lobogójában is elhelyezte azt.

A **turul** a magyar eredetmondák mitikus madara. A mondai turult a kutatók az altaji havasi sólyommal (*Falco rusticolus altaicus*), ill. a kerecsensólyommal (*Falco cherrug*) azonosítják. A legenda szerint Emesét (a magyar mitológia szerint ő volt az Árpád-házi uralkodó-

család ősnnya) álmában egy turulmadár ejtette teherbe, így született meg Álmos vezér, és az álom azt is megmutatta Emesének, hogy fia nagyhatalmú fejedelem lesz. Másodjára a turul a honfoglalás mondájában jelent meg, amely szerint a magyarok a turult követve telepedtek le a Kárpát-medencében.

Az Ezeregyéjszaka meséiben és Marco Polo elbeszéléseiben is megjelenik egy óriási méretű madár. A sasra hasonlít, kb. 50 m-es szárnyfesztávú, röpképes **rúkh-madár** elefántokat zsákmányolt: erős karmaival megragadta, fölemelte, majd ledobta prédáját, hogy az összezúzza magát; végül rászállt, és jóllakott belőle. Egyes kutatók szerint az óriásmadár valójában a mára már kihalt máltai óriáskeselyű (*Gyps melitensis*), amelynek kortársa volt az 1 m magas máltai törpeelefánt. Mégis nagyon kétséges, hogy a madár az ősi emlőst a levegőbe bírta volna emelni.

Schmidt Emese

Hogyan képezed el a rúkh-madarat? Készíts rajzot erről a mesebeli lényről, és küldd el a Bp. 1121 Költő u. 21. címre! A legjobb képek bekerülnek az MME honlap galériájába!



Dániel, 12 éves

- Milyen állatok részéből áll a griffmadár?
- Úgy gondolom, hogy sasból és oroszlánból.
- Mit gondolsz, milyen tulajdonságai lehetnek egy ilyen mesebeli lénynek?
- Szerintem mindenképpen agresszív, ragadozó állat lehetett.



Gergő, 12 éves

- Milyen állatok részéből áll a griffmadár?
- Amit a mesékben láttam róla, az alapján sárkány és valamilyen hatalmas turulmadár vagy keselyű lehetett, mert tollas is volt, hatalmas, nagy karmos lábai vannak, csőre, hatalmas szemei és farka is van, az is tollas.
- Mit gondolsz, milyen tulajdonságai lehetnek egy ilyen mesebeli lénynek?
- Amikor láttam, a gonosz oldalán volt, úgyhogy nem hinném, hogy túl kedvelt élőlény, talán az ősi legendákban kártékony, az ördög küldötte lehetett.



Tímea, 12 éves

- Milyen állatok részéből áll a griffmadár?
- A legnagyobb része valamilyen madárfajta, gondolom sas, a karmai is sasfajta, de úgy emlékszem, hogy a többi része oroszlán.
- Mit gondolsz, milyen tulajdonságai lehetnek egy ilyen mesebeli lénynek?
- Gondolom, nagyon jól tud repülni, jó lehet a vadászószötné és a látása. De a mesékben általában van olyan is, hogy segítenek az embereknek, segítőkészek.

Gubacsok lakói

A gubacsdarazsak petéiket leggyakrabban tölgyfák vagy rózsafélék levelébe, rügyébe rakják. A lárvák körül a növény elburjánzó szöveteiből alakul ki a gubacs, amely a különböző gubacsdarazsfajokra jellemző formájú, méretű és színű. A gyakorta gömb alakú, vastag héjú képződmény kívülről teljesen zárt. A kifejlett állatnak ki kell rágnia magát a gubacsból, hogy a szabadba jusson.

1. Nevelj gubacsból darazsat!

Keress tölgyfa alatt (lehullott levélen vagy a földön) ép felszínű, lyukaktól mentes gubacsot, pakold bele egy befőttesüvegbe, és teríts rá gézlapot! A befőttesüveget rakd ki az erkély vagy a kert egy védett zugába, s időnként ellenőrizd! Ha szerencséd van, tavasszal megláthatod a különös bölcső apró lakóját, de persze az is megeshet, hogy a várva várt gubacsdarázs helyett fém-



fürkészek vagy egyéb apró darazsak jelennek meg, amelyek az eredeti lakók rovására fejlődtek ki. Miután megnézted a kikelt állatokat, engedd szabadon őket!

2. Keress olyan gubacsot, amelyen lyuk van – így biztos lehetsz abban, hogy lakója már kirepült! Vágd ketté, és rajzold le a belsejét! A vastag héjon belül apró kamra látható, a gubacs kamra, amelyben a gubacsdarázs lárvája pihen, s rága a gubacs vastag szövetrétegét. A legtöbb gubacsnak csak egy kamrája van, de vannak több kamrára osztott gubacsok is, amelyeknek mindegyike egy-egy darázslárvát rejteget. Hány kamrát találsz belül?

A gubacsok tanulmányozásában segít neked **Csóka György: Gubacsok** (Erdészeti Tudományos Intézet) c. könyve!

Rejtvény

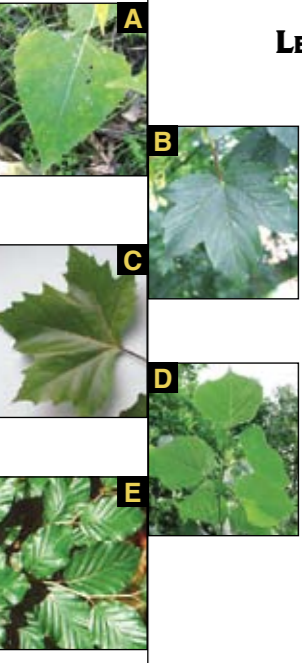
LEVÉLVÁLOGATÓ

Az őszi lombhullás időszakában hasznos időtöltés a falevelek tanulmányozása. Sok fafaj még a lehullott levelek alapján is viszonylag könnyen meghatározható. Jelen feladványunk megfejtéseként beküldendő, hogy mely fák levelei láthatók a bemutatott fotókon.

- 1. platán
- 2. bükk
- 3. juhar
- 4. nyárfa
- 5. hárs

A megfejtéseket **november 24-ig** várjuk az MME címére: 1121 Budapest, Költő utca 21.

A *Madártávlát* 2006/4. számában feladott rejtvényünk helyes megfejtése: óriásnünöke



Nyerteseink:
Mag Klára, Dad
Molnár Anna, Budapest
Técsi Zoltán, Tokaj
Nyereményük az *Élővilág* Könyvtár sorozat *Bogarak* című kötete.
Gratulálunk!



LEGYEN MME-TAG!

Az egyesület aktív tagjai és szakemberei időt és fáradságot nem kímélve dolgoznak céljaink megvalósításában. Bizonyosak vagyunk abban, hogy tagjaink, partnereink méltán lehetnek büszkék munkájukra, és elmondhatják, hogy az MME támogatásával jelentős mértékben hozzájárultak hazánk természeti értékeinek megóvásához.

Tagjaink

- kézhez kaphják a *Madártávlát* c. folyóiratot
- részt vehetnek az egyesület rendezvényein
- táborainkban, madárvártáinkban megismerkedhetnek a madár- és természetvédelem kérdéseivel
- kedvezményesen hozzájuthatnak az MME saját kiadású könyveihez, plakátjaihoz, egyéb kiadványaihoz
- lehetőséget kapnak arra, hogy kapcsolatot teremtsenek hasonló gondolkozású emberekkel
- ismereteiket a madarokról kibővíthetik, elmélyíthetik
- az Interneten való jelenlétünknek köszönhetően részt vehetnek egy madarász-levelezőlistán
- a családi tagságot választó tagok között minden év végén ajándékokat sorsolunk ki
- élhetnek az Alapszabályban foglalt jogaikkal
- kapcsolódhatnak az MME programjaihoz.

MME belépési adatlap letölthető az egyesület honlapjáról, illetve igényelhető az egyesület címén: 1121 Budapest, Költő u. 21.

Tel.: 1/275-6247, Fax: 1/275-6267

MADÁR TÁVLAT

A *Madártávlát*ban ezúttal Molnár Ákos tagtársunk képeiből mutatunk be néhányat. Ákos 1982-ben született Szabadszálláson; tanulmányait a fülöpházi általános iskolában kezdte, majd Kecskeméten folytatta informatikai és művészeti irányban, Budapesten pedig multimédia-fejlesztő szakon végzett. Minden érdeklő, ami kreativitást igényel, a hagyományos és a számítógépes grafika egyaránt közel áll hozzá. Amellett, hogy szabadúszó illusztrátor és számítógépes grafikus/webdesigner/multimédia-fejlesztő, zenél is (dob, ének), továbbá pókokkal és a meteorológiával foglalkozik, utóbbival kifejezetten intenzíven (szupercella.hu). Az évek során a hagyományos képzőművészet számtalan ágát kipróbálta, dolgozott olajjal, temperával, diópáccal, grafittal, pasztellel és számtalan egyéb technikával. Textilfilccel pólókra egyedi megrendelésre készít rajzokat. Fő témája a természet. Munkáiról érdeklődni a 06-70/365-1780 telefonszámon vagy a flessmx@yahoo.com e-mail címen lehet.

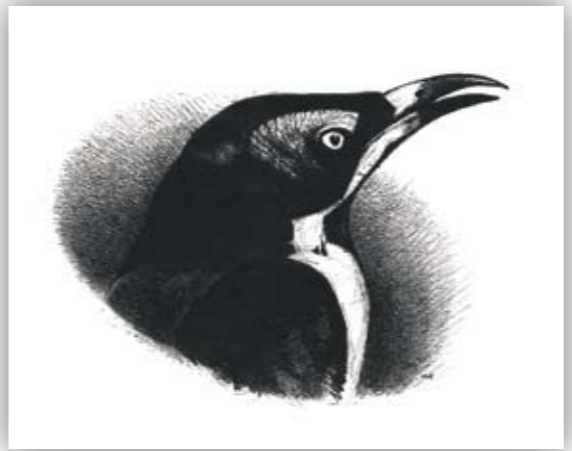
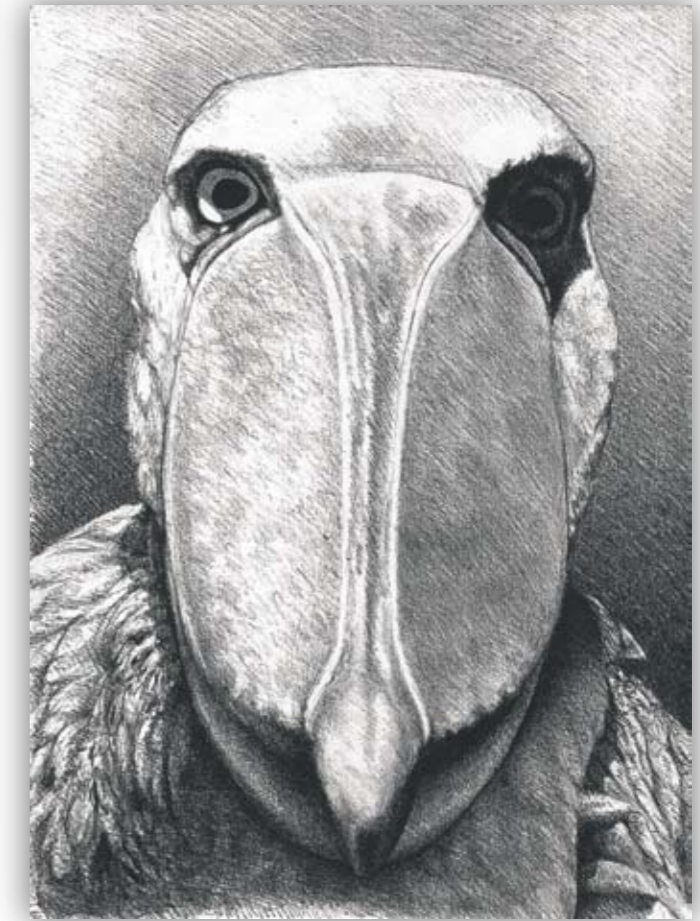


Majomevő sas



Cecelég

Papucsőrű gólya



Madárportré-tanulmány

VADLÚD VOLTAM

Valamikor vadlúd voltam,
vadludakkal vándoroltam.

Nagy tavakért lelkesültem,
tengeren is átrepültem.

Őszi fényben és homályban
fel-feltámad régi vágyam:

társaimmal útrakelni,
fényt és felhőt úszva szelni.

Majd ha végem itt elérem,
vadlúd-formám visszakérem.

Jóbarátok, ismerősök,
hogyha jönnek bíbor ősök,

nézzetek fel majd az égre,
égen úszó vadlúd-ékre,

s ezt mondjátok eltűnődve:
újra vadlúd lett belőle,

s most ott száll a V-seregben,
hangja szól a fellegekben.

(Áprily Lajos)

Ön se maradjon ki az élményből! Jöjjön el november 25-én, délután háromra Tatára, és legyen tanúja egy varázslatos természeti jelenségnek, amint naplemente előtt vadludak ezrei húznak el a vár felett, és szállnak le az Öreg-tó vizére megpihenni. Az MME szakemberei a parton felállított teleszkópokkal, madarász idegenvezetőkkel, forralt borral és forró rétéssel várnak mindenkit a Tatai Vadlúd Sokadalomra.

További információ: www.mme.hu; telefon: 06-40/200-401 (kedvezményesen hívható kék szám.), e-mail: info@mme.hu